

Kristina-symposium i Wenner-Gren Center

Av Jonas Nordin

Den 5 och 6 maj 1995 anordnade The Wenner-Gren Foundation ett internationellt symposium i Stockholm med namnet "Politics and culture in the age of Christina", som samlade ett drygt sextiotal deltagare från flera länder i Europa och Nordamerika. Symposiet var uppdelat i fyra sessioner med var sitt löst sammanhållet tema. Den första sessionen på fredag förmiddag ägnades politik och samhälle i Kristinatidens Europa. Den andra behandlade idé och tankeliv, främst utgående från Kristinas eget författarskap, medan lördagens båda sessioner i första hand var konsthistoriskt inriktade.

Första sessionens föredrag hölls av professor Theodore Rabb från Princeton University samt docent Jan Glete och fil.dr. Marie-Louise Rodén från Historiska institutionen vid Stockholms universitet; den senare satt även med i organisationskommittén tillsammans med professor Enzo Borsellino, Rom, och Torvard Laurent från The Wenner-Gren Foundation. För den personhistoriskt intresserade var denna del av symposiet kanske av mindre intresse, men Theodore Rabbs mycket intressanta föreläsning om "Politics and the arts in the age of Christina" väckte livlig debatt, och flera av de efterföljande föredragshållarna fick anledning att förhålla sig till hans teser. Rabb ville nedtona den politiska betydelsen av ikonografin i 1600-talets furstliga konstmanifestationer. Dessa kunde i första hand förmedla magnificens, men de djupare allegoriska implikationerna låg dolda för alla utom ett fåtal *conoscenti*. Ludvig XIV:s prestige ökade, med Rabbs ord, inte ett jota av att han framställdes som Apollon i Versaillesparken. Det som höjde hans anseende var det blotta faktum att han hade resurser att resa ryttarstatyer och anlägga fontäner i en omfattning som få andra kunde matcha.

Jonas Nordin, f. 1968, fil.kand., är doktorand i historia vid Stockholms universitet.

Konsekvensen av Rabbs teori blir att intresset för konstvetenskapen bör förflyttas från de ikonografiska undersökningarna i Panofskys efterföljd till mer av konstsociologiskt studium, där publikens emottagande och uppfattning av manifestationerna ställs i centrum. Rabb menade, att man knappast på någon nivå bör överskatta de samtida konstkonsumenternas kunskaper. Konstsamlandet avslöjar mer personliga preferenser och uttryck för vad man fann vackert än en intellektuell tillfredsställelse i att lösa de gåtor som den allegoriska framställningen formulerade.

Francesco Calcaterra, Rom, som inte behärskade konferensspråket engelska delade istället ut sitt föredrag för genomläsning av deltagarna. Texten utgjorde ett bidrag till Kristinaforskningens historiografi från 1600-talet till mitten av det nuvarande seklet, där han ställde den relevanta frågan, om inte historieskrivningens ofta omilda behandling av Kristina till stor del beror på hennes kön. Intellectuella kvinnor har genom alla tider fått namn att vara diaboliska och hysteriska istället för att få en saklig belysning av sina gärningar.

Funderingar i denna riktning hade tidigare även uttryckts av Kari Elisabeth Børresen från Oslo universitet, som inledde sitt föredrag med att efterlysa en modern textkritisk utgåva av Kristinas skrifter. Att någon sådan aldrig utgivits menade norskan till stor del kan förklaras av Kristinas roll som en svensk "Quisling". Överhuvudtaget har, enligt Børresens uppfattning, mycket av forskningen kring Kristina färgats av tendentiösa uppfattningar och detta gäller särskilt de religiösa forskarna.

Børresen påpekade vidare, att det saknas studier över Kristina från ett genusperspektiv, detta trots att hon är Nordens mest anmärkningsvärda kvinna efter den heliga Birgitta. Här har i alla fall Børresen tänkt att fylla något av tomrummet med sin pågående studie över Kristinas kvinnliga diskurs ("female discourse") i förhållande till hennes religiösa och politiska tänkande. Kristina hade ju, som bekant, efter sin faders befallning fått en helt manlig uppfostran och installerats inte som Sveriges drottning, utan som dess kung. Med ett uttryck lånat från Ernst Kantorowicz' berömda studie talade Børresen om "the queen's two bodies": hennes naturliga, kvinnliga kropp kontra hennes politiska, manliga. Denna skillnad mellan kön och genus har inte rätt kunnat uppfattas av alla forskare, som har en tendens att se inflytelserika kvinnors agerande som inspirerat av män, t.ex. Kristinas konversion som inspirerad av Descartes. Detta klassiska historiska problem måste närmas med stor försiktighet, menade Børresen, eftersom alla bevarade handlingar kring frågan uppenbarligen är tillrättalagda för att kunna tjäna som grund för en officiell skildring. Hennes slutsats var dock, att förbindelsen mellan konversionen och abdikationen är uppenbar.

Eva Hættner Aurelius, litteraturforskare från Linköping, kom till en annan slutsats i sitt föredrag "The great performance. Roles in Queen Christina's autobiography". Hon menade i och för sig, att frågan kanske fått för stort utrymme i forskningen eftersom abdikationen troligen hade ganska komplexa orsaker, men att man bör se Kristinas motvilja mot äktenskapet som den viktigaste bevekelsegrunden. Även i detta föredrag presenterades synpunkter på vad den moderna genusforskningen kan tillföra ett genomforskat problem. I samtiden uppfattades, enligt Hættner Aurelius, ingen skillnad mellan socialt och

biologiskt kön. Därvid utgjorde Kristina ett undantag, vilket hon även själv skall ha uppfattat. Som exempel på hur det här kan tillämpas pekade hon på Kristinas klädsel. Det finns flera exempel på hur kvinnor i samtiden anlägger en manlig klädedräkt. Skälen till detta kan i allmänhet hänföras till en av tre orsaker: Antingen av fattigdom, för att uttrycka patriotiska dygder eller för att kunna delta i krig eller resa ostörd. Inget av dessa skäl torde emellertid kunna vara tillämpligt för att förklara Kristinas beteende. Enligt Hættner Aurelius ville Kristina istället genom sin maskulina klädedräkt (ej mansdräkt!) framhäva sin jungfrulighet och kyskhet, vilket ger en återkoppling till aversionen mot kvinnligt beteende i allmänhet och mot äktenskapet i synnerhet, som den huvudsakliga orsaken till hennes abdikationsbeslut.

I sin självbiografi (av vilken även Hættner Aurelius önskade se en kritisk utgåva) anslöt sig Kristina till den klassiska hjältebiografen, och i synnerhet Plutarkos' biografi över Alexander den store. Kristina hade liksom Alexander fått den bästa uppfostran som kunde ges en furste – Alexander hade haft Aristoteles till lärare, medan Kristina undervisats av Descartes. De båda furstarnas upphöjda beteende då de emottog gästande ambassadörer beskrivs på ett likartat sätt och Kristina ville som Alexander kunna berömma sig av en asketisk natur. Av naturliga skäl kunde hon inte vinna ära på slagfältet, men i självbiografen beskrev hon abdikationen som en heroisk handling som både var djärv och oegennyttig samt besparade Sverige faran av interna stridigheter.

Kopplingen till Alexandermyten togs även upp i Görel Cavalli Björkmans anförande om Kristina i porträttkonsten. Om Alexander härstammade från den mytologiske Herkules så var Kristina dotter till Nordens moderne Herkules. Hon antog också efter ankomsten till Rom namnet Kristina Alexandra, vilket väl i lika mån får ses som en hyllning till påven Alexander VII som till den antike fursten. I Sebastian Bourdons berömda ryttarporträtt som Kristina skänkte till Filip IV av Spanien avbildades hennes springare på ett manér som skulle erinra betraktaren om Alexander den stores Bukefalos. Detta förhållande har uppmärksamrats redan av Karl Erik Steneberg, men fick i detta sammanhang stå som korrektiv till Theodore Rabbs föredrag, då Cavalli Björkman menade att kopplingen stod klar redan för samtiden.

Stöd för sin uppfattning fick Rabb däremot av Per Bjurström som föreläste om Kristinas teckningssamling. Kristina uppvisade en föraktfull attityd till den nordeuropeiska målarkonsten, företrädd av namn som Albrecht Dürer. 1653 skrev hon i ett brev, att den målningssamling hon erhållit efter den svenska arméns erövring av Prag var mestadels utan värde, om man undantag de italienska mästarna. Dessa mellan 30 och 40 verk skulle hon dock med glädje byta ut mot blott två tavlor av Rafael, och detta skulle ändå göra de förra en allt för stor ära. Med all sannolikhet hade hon dock ännu aldrig sett en Rafael i verkligheten då hon anlände till Rom ett par år senare. Detta stöder Rabbs uppfattning i sin antydan, att 1600-talets furstliga konstsamlande inte i första hand handlade om konnässörskap utan mer om "conspicuous consumption", omfattande lyxkonsumtion i syfte att höja samlarens sociala prestige.

Enzo Borsellino, återigen, hade i sitt avslutande föredrag svårt att godta denna uppfattning och sökte bl.a. stöd i Kristinas maximer, där furstens roll som konsternas beskyddare flera gånger framhålls. Han poängterade emellertid, att

Kristina sällan anlidade samtida konstnärer för annat än dekorations- och inredningsarbeten i sitt palats. Detta faktum skulle också kunna användas som stöd för en motsatt uppfattning än den som Borsellino ville torgföra. I inredningskonsten, som i mycket sågs som en förlängning av hantverken, kunde man – och måste man – använda sig av sina samtida artister, men när det gällde stafflikonsten så var det rationellare att satsa på de döda mästare vilka man redan säkert visste hade uppnått odödlighet och höga priser.

Den antika kopplingen framhölls också av Borsellino. Kristina uttryckte i sina maximer åsikten, att konstnärer måste studera den klassiska konsten, inte för att kopiera, utan för att utveckla den och på samma sätt skulle furstarna studera Alexander den store. Borsellino uppehöll sig också vid en antik Kleopatrasbyst inköpt av Kristina i Rom. Här hade hon fått en förebild som både var kvinna och vars heroiska självmord i självuppoffring kunde jämföras med hennes egen tronavsägelse.

Jag har här bara kunnat behandlat några av föredragen och främst dem som haft personhistoriskt intresse. För den intresserade kan emellertid meddelas, att stiftelsen utlovat en publikation som samlar alla bidragen. Det är glädjande att den moderna forskningen förmår blåsa nytt liv i ett ämne som i förstone kan verka genomtröskat. Bland andra Jan Glete, Marie-Louise Rodén och Allan Ellenius visade också, att det inte bara går att hitta nya *små* pusselbitar, utan att man kan förena studiet av en person med ett makroperspektiv och få nya infallsvinklar på en hel epok både ur historisk och konstvetenskaplig synvinkel.

Sammantaget var symposiet en både välarrangerad och intresseväckande tillställning, inte minst tack vare de ofta livliga diskussionerna. Som så ofta låg dock tyngdpunkten för intresset på Kristinas kulturella verksamhet, vilket också gav studierna en viss slagsida åt tiden *efter* tronavsägelsen. Kristina var ändå, vilket ofta verkar glömmas bort, i tio års tid statschef i en av Europas stormakter. Ett område där denna artikels författare personligen skulle vilja se ett fördjupat studium, är Kristinas verksamhet som myndig härskarinna på den svenska tronen. Litteraturen om denna period av hennes liv har ofta bara ägnats åt förberedelserna för tronavsägelsen och dynastiskiftet, liksom exempelvis Karl XII:s historieskrivare ofta bara ägnar utrymmet åt hans militära verksamhet och inte t.ex. hans civiladministrativa åtgärder. I det här sammanhanget kan det delvis ha sin förklaring i att det var ett internationellt symposium, och att de utländska forskarna sällan har möjlighet eller intresse av att undersöka hennes tid i Sverige. Av samma anledning är det tyvärr inte heller troligt, att förhållandena var annorlunda vid den Kristinakonferens som anordnades i Fermo och Rom under oktober månad 1995.